

KAPITULACIJE NI PRIZNAL

ob 70-letnici smrti Sergeja Mašere

Spoštovani,

Letos je 70-let od začetka druge svetovne vojne in prav toliko let od dogodka, ko je Sergej Mašera, ponosen domoljub, v znak protesta proti strahopetstvu takratne jugoslovanske vlade, raje storil samomor, kot bi ladjo, rušilec Zagreb, prepustil sovražniku. Skupaj s tovarišem Milanonom Spasićem sta v Boki Kotorski, 17. aprila 1941, ladjo razstrelila in tudi sama umrla.

So tudi Mašero, kot naslednji dan, 18. aprila 1941, Ivana Hribarja (najpomembnejšega Ljubljanskega župana) v prostovoljno smrt pospremili Prešernovi verzi:

**Manj strašna noč je v črne zemlje krili,
kot so pod svetlim soncem sužni dnovi.**

Slovenci smo vojno doživljali na zelo različne načine. Primorci smo grozote fašizma spoznali že veliko prej. Močne sledi je v ljudeh na teh viharjih prostorih, posebej na območju Soške fronte kamor je spadala tudi Gorica, pustila prva svetovna vojna. Sergej Mašera je bil rojen tu, tik pred začetkom vojne, ki so jo Italijani poimenovali »la grande guerra«. In ta prostor in ljudje so ga v najzgodnejših letih njegovega življenja začeli oblikovati v domoljuba.

Ko se danes oziramo v preteklost je prav, da se spominjamo in cenimo pogum naših ljudi, ki so darovali svoja življenja, da mi živimo v svobodni in samostojni Sloveniji. Tudi zato, da bi nas spominjala na to, je nastala ta knjižica.

Boža Mozetič,
predsednica KS Nova Gorica

Foto: arhiv KS Nova Gorica

Rušilec Zagreb (arhiv: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran)

PRED SEDEMDSETIMI LETI

V začetku leta 1941 je bila druga svetovna vojna v fazi utrjevanja nemških oblasti v Zahodni Evropi. Okupirane so bile Danska, Norveška, Nizozemska, Francija in druge. Na vzhodu so pod nemškimi škornji ječali Poljaki, Čehi, Moravci. Italija je zasedla Albanijo in del Severne Afrike. Sile Osi (Nemčija, Italija in druge njihove satelitske države) so se pripravljale za nadaljevanje vojaških aktivnosti proti Vzhodni Evropi.

6. aprila 1941 so sile Osi napadle Kraljevino Jugoslavijo. Slabo opremljena, še slabše vodena jugoslovanska vojska, je 17. aprila 1941 kapitulirala. Vendar se okupatorju niso vsi predali. Bilo je mnogo sedaj znanih in neznanih junakov, ki niso priznali sramotne kapitulacije.

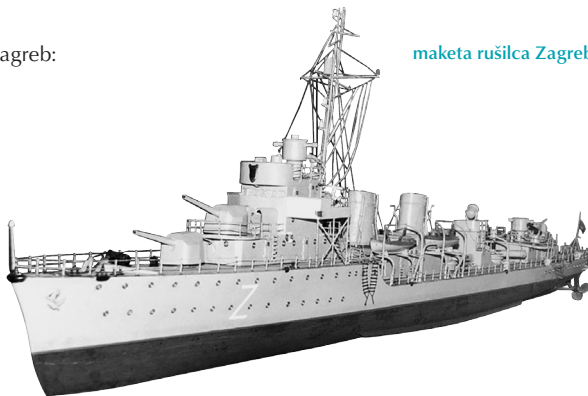
Znana junaka tistega časa sta mornariška častnika Sergej Mašera in Milan Spasić. Bila sta člana posadke rušilca Zagreb.

Rušilci Kraljeve mornarice: Dubrovnik (zgrajen 1931 v Glasgowu - Velika Britanija), Beograd (zgrajen 1937 v Nantesu - Francija), Zagreb in Ljubljana (zgrajena 1938 v Splitu) so bili ponos takratne Kraljeve jugoslovanske mornarice.

Nekaj tehničnih podatkov rušilca Zagreb:

maketa rušilca Zagreb

splovljen: **30. marca 1938**;
sprejet v uporabo: **novembra 1939**;
usoda: **potopljen 17. aprila 1941**;
teža: **1.210 ton**;
izpodriv: **1.655 ton**;
dolžina: **98 m**;
širina: **9,45 m**;
ugrez: **3,18 m**;
hitrost: **38 vozlov**;
pogon: **štirje kotli Jerou, 40.000 KM**
oborožitev: **štirje 120 mm in štirje 40 mm topovi, dva 12 mm mitraljeza, šest 533 mm torpednih cevi**;
posadka: **145 članov**

Rušilec Zagreb se je v času napada na Jugoslavijo nahajal v Boki Kotorski, najpomembnejši pomorski bazi. V tej luči sta se nahajala tudi rušilca Beograd in Dubrovnik, rušilec Ljubljana je bil na popravilu. Med posadkami sta vladala nered in neorganiziranost. Posadke niso bile seznanjene s potekom vojne. Še več, intenzivno so se širile lažne informacije. Komandni kader je dajal nasprotujoča si povelja. Kljub temu sta bila na rušilcu Zagreb dva topničarska častnika s posadkami v stalni pripravljenosti. Pričakovali so napade italijanskega letalstva in mornarice. Možen je bil tudi napad s kopnega.

Italijansko letalstvo je prvič izvedlo napad na Boko Kotorsko 13. aprila 1941. Letala so letela izven dosega ladijskih topov. Zaradi višine leta letal je bila na objektih povzročena minimalna škoda. Komandant flote je izdal ukaz, da ladjeve umaknejo v uvala in ga maskirajo. Rušilec Zagreb so zasidral v zalivu otoka Prevlake. Večji del posadke je bil čez dan nameščen v strelskih jarkih na kopnem, le kuharji in topničarji so bili na rušilcu. Topničarjem sta poveljevala poročnika Sergej Mašera in Milan Spasić. Bili so v stalni bojni pripravljenosti. Izkrcaje večjega dela posadke z ladje je imelo velik negativen psihološki učinek, tako na člane posadke, kakor tudi na civilno prebivalstvo. Razdvojenost posadke, nasprotujoče vesti s fronte, novice, ki so jih širili ustaši, so povečevale nedisciplino, medsebojno nezaupanje in s tem nizko moralo.

»Poglejte kaj so naredili iz naših ladij!« je večkrat dejal sotovarišem Mašera, »Posadko so izkrcali, da se ne bi našel kdo in nagovoril posadko, da odpluje na odprto morje ter se pridruži zaveznikom. Na našem rušilcu je ljudstvo popolnoma demoralizirano, tako da noče nihče nazaj na krov.«

Ko je bila razglašena kapitulacija Kraljevine Jugoslavije in njene vojske, je kapitan rušilca izdal ukaz, da se še preostali člani posadke izkrcajo. Strogo je bilo prepovedano poškodovati ladjo in streljati na

sovražna letala. Ob vsesplošnem kaosu je komandant šele drugi dan izdal ukaz za splovitev na odprto morje. Vendar je bilo prepozno. Sovražne sile, ustaška propaganda in njihove aktivnosti, zlasti med nekaterimi častniki hrvaške narodnosti, pomanjkanje verodostojnih informacij, nasprotujoča si povelja, nepripravljenost za aktivnosti večine komandnega kadra, je imelo za posledico, da do izplutja ni prišlo. V taki situaciji, popolnem razsulu, ki je zajelo celotno floto, sta dva častnika – poročnika bojne ladje Sergej Mašera in Milan Spasić razmišljala drugače.

Po slovesu od svojih podrejenih, ki sta jih napotila na kopno, sta pričela svoje delo - delo, ki je izražalo ljubezen do domovine. Sergej je poznal italijanski fašizem, saj je bil Primorec. Njegovi starši so mu povedovali o tem zlu v rodni Gorici in vsej Primorski. Njegovo srce je bilo za rojstni kraj in domovino. Sergej in Milan sta imela rušilec Zagreb za svoj drugi dom. Poziva komandanta naj zapusti ladjo, nista upoštevala. Spoznala sta, da je odpor nemogoč in sklenila, da rušilca ne prepustita sovražniku. Naredila sta načrt, kako bosta ladjo potopila.

Kot izkušena topničarja sta znala ravnati z eksplozivom. Namestila sta ga na najbolj občutljive dele ladje, v skladišča s strelivom.

V četrtek, 17. aprila 1941, je ob 14. uri na rušilcu zagrmelo. Dve eksploziji sta bili tako močni, da je rušilec Zagreb, ponos Kraljeve mornarice Jugoslavije, potonil. Na njem sta življenje izgubila tudi dva mlada, ponosna častnika. Morje je sprejelo v svoje globine razbitine rušilca in telo Sergeja Mašere. Truplo Milana Spasića so ribiči naslednji dan našli na površini morja.

SERGEJ MAŠERA (1912-1941)

Rodil se je v Gorici 11. maja 1912. Po prvi svetovni vojni je njegova družina emigrirala najprej na Koroško, nato v Ljubljano. Njegov oče Franc je bil zaveden Slovec, resnicoljuben mož in nasprotnik fašizma. Leta 1929 je Sergej maturiral na ljubljanski gimnaziji. Zanimal ga je vojaški poklic, še posebno mornarica. V tistih časih je bil ugled mornariških častnikov zelo velik, zato so se mnogi mladi Slovenci odločali za ta poklic. Seveda je Sergeja privabljal tudi morje, saj je njegova Gorica oddaljena od njega le nekaj kilometrov. Bil je tudi nadarjen za naravoslovne predmete, zlasti matematiko.

Vpisal se je v Vojno pomorsko akademijo v Dubrovniku. Akademijo je, kot peti najboljši kadet v letniku, uspešno končal leta 1932. Častniško kariero je pričel kot poročnik korvete na dokaj zastareli torpedni ladji, nato je nekaj časa plul na ladji Sitnica. Privlačilo ga je topništvo, zato je opravil topniški tečaj v Kumborju – Boka Kotorska. Po opravljenem tečaju so ga premestili v Komando mornarice v Zemunu. Tu je opravil izpit za čin poročnika bojne ladje. Kot strokovnjak za ladijske topove je bil tudi na Švedskem, kjer je jugoslovanska mornarica prevzemala topove za rušilec Beograd. Tik pred pričetkom druge svetovne vojne je bil premeščen na rušilec Zagreb, na katerem je dočakal kapitulacijo Kraljevine Jugoslavije in smrt.

Prijatelji so ga po vojni opisovali kot poštenega, skromnega, resnicoljubnega tovariša. Ni imel rad laži in sprenevedanja. Imel je še eno ljubezen. Ta ljubezen je tisti čas veljala za mornarje kot nekaj nenavadnega. Bil je namreč navdušen planinec.

Kratko novico o smrti je objavil časopis Slovenec v 98. številki, 27. aprila 1941: »Poročnik vojnega broda Mašera se je pogнал v zrak na rušilcu Zagreb v Kotorju.«

MILAN SPASIĆ (1909-1941)

Rodil se je 8. novembra 1909 v Beogradu. Z odličnim uspehom je maturiral 1929 in se vpisal v VII. generacijo Pomorske vojne akademije v Dubrovniku. Bil sošolec in velik prijatelj Sergeja Mašere. Velik

Sergej Mašera (arhiv: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran)

Milan Spasić

sloves med kolegi in pri nadrejenih je pridobil, ko je kot navigator na šolski ladji Jadran leta 1937 natančno po načrtani poti v predpisanem času ladja priplula na predviden cilj, v Severno Ameriko. Tudi on je opravil tečaje za mornariškega topničarja in izpite za poročnika bojne ladje II. razreda.

Pokopan je na vojaškem pokopališču Savini pri Hercegovem. Na pogrebu je bilo veliko vaščanov in vojnih tovarišev. Italijani, impresionirani nad dejanjem obeh častnikov, so na pogrebno svečanost poslali časten vod vojakov.

Na spominskem kamnu na pokopališču je vklesano poleg imena Milana Spasića tudi ime Sergeja Mašera.

Sergej Mašera in Milan Spasić sta leta 1973 proglašena za narodnega heroja Jugoslavije.

Primorci smo Sergeju Mašeri postavili 15. septembra 1973 spomenik ob Erjavčevi ulici in se mu tako oddolžili za njegovo herojstvo. Spomenik je delo akademskega kiparja Rafaela Nemca. Simbolizira Mašerovo življenje. Predstavlja betonsko rahlo vzbočeno perforirano formo, ki stoji na podstavku, skozi odprtino je postavljeno sidro. Ob spomeniku je plošča z napisom:

NARODNI HEROJ
SERGEJ MAŠERA
KAPITULACIJE NI PRIZNAL IN JE
RAJE POTONIL Z RUŠILCEM
17. 4. 1941

V Piranu so po Sergeju Mašeri poimenovali Pomorski muzej.

Foto: arhiv KS Nova Gorica

Ivan Kern, slovenski častnik, kapetan bojne ladje (kasneje kontraadmiral), poveljnik torpedne divizije Kraljeve mornarice Jugoslavije, je bil priča eksplozije rušilca Zagreb. Njegovi spomini o rušilcu Zagreb in dveh mladih junakih:

»Po kapitulaciji Kraljevine Jugoslavije, 17. aprila 1941, bi morali ladje predati sovražniku nepoškodovane. Ladje so bile sposobne sprejeti boj, četudi je bil sovražnik premočan. Med floto je bil tudi rušilec Zagreb. Zakaj ta sramotna predaja sovražniku, ko bi se lahko izpolnile sanje mladih častnikov, vzgojenih v patriotskem duhu, da branijo domovino? Za odločitev o predaji je bila kriva strahopetnost in izdajstvo dela nadrejenih in kolegov. Mašera in Spasić sta bila v situaciji, ki je nista mogla sprejeti in iz katere nista mogla pobegniti. Njihova ladja ni mogla izpluti. Ostala jima je možnost preprečiti, da rušilec pade v sovražnikove roke in to tako, da ga uničita. To bi lahko naredila tako, da bi odprla vse ventile ali pa z eksplozijo streliva v skladišču z zapoznelim vžigom in bi se lahko tudi rešila. Junaka nista izbrala niti prve niti druge možnosti. Izbrala sta tretjo. V zrak sta vrgla ladjo, na kateri sta služila in z njo tudi sebe. Z darovanjem svojih življenj sta dala največji poudarek obsodbi izdaje in kapitulacije. To je bil izraz prezira do tistih, ki so preprečili izplutje cele flote, da bi se skupaj z zavezniki borili proti okupatorju.«

Sergej Mašera v borbeni pripravljenosti na rušilcu Zagreb

Kapitan Ivan Kern je, na svojo odgovornost, izplul iz pristanišča s torpedovkama »Durmitor« (poveljnik je bil Slovenec Franc Valentinčič, poročnik bojne ladje II. razreda) in »Kajmakčalan«, ter se podal na odprto morje k zaveznikom. Do konca vojne sta Kern in Valentinčič delovala v sklopu britanskega ladjevja.

Viri:
Narodni heroji Jugoslavije
Spletne strani: Wikipedija, Brodovi.com

Rino Velikonja